

Tom 10/2018, ss. 253-275
ISSN 0860-5637
DOI: 10.19251/rtnp/2018.10(10)
www.rtnp.pwsplock.pl

Mirosław Kisiel

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Halina Nikolai

Sumski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. A.S. Makarenki

**KSZTAŁCENIE INSTRUKTORÓW
I NAUCZYCIELI TAŃCA DLA EDUKACJI
POWSZECHNEJ – WYBRANE ZAGADNIENIA
OŚWIATY CHOREOGRAFICZNEJ W POLSCE
I NA UKRAINIE**

**Training of dance trainers and teachers for general education
– selected issues of choreographic education in Poland
and Ukraine**

Abstract:

This article describes the training of dance instructors and teachers as a confrontation of Polish-Ukrainian experiences, contexts and challenges. The collected material is presented in two parts. The first one is devoted to selected issues of choreographic education in Poland, the other one in Ukraine. The main purpose of the work aims at identifying the needs of universal education in the field of dance education.

Keywords: dance, instructor and teacher education, general education, Polish and Ukrainian experiences.

Abstrakt:

W artykule opisano kształcenie, instruktorów i nauczycieli tańca, widziane jako konfrontacja polsko-ukraińskich doświadczeń, kontekstów i wyzwań. Zgromadzony materiał został zaprezentowany w dwóch częściach. Pierwszą poświęcono wybranym zagadnieniom oświaty choreograficznej w Polsce, drugą zaś na Ukrainie. Główny cel pracy ukierunkowany został na potrzeby edukacji powszechnej w dziedzinie wychowania tanecznego.

Słowa kluczowe: taniec, kształcenie instruktorów i nauczycieli, edukacja powszechna, doświadczenia polskie i ukraińskie

WPROWADZENIE

Współcześnie w edukacji powszechnej coraz częściej pedagogzy i psycholodzy odwołują się do aktywnych form ruchu, stymulującego organizm człowieka, jako skutecznego środka przeciwdziałającego różnorodnym niedogodnościom, ograniczeniom i chorobom, doświadczanym przez podopiecznych w związku z przemianami cywilizacyjnymi. Jest rzeczą bezsporną, że aktywność ruchowa (fizyczna) jest nieodzowna dla rozwoju każdego młodego organizmu. Pełni ona także ważną funkcję w utrzymaniu dobrego stanu zdrowia u osób dojrzałych i w wieku starszym. Taniec jest jedną z atrakcyjniejszych form aktywności ruchowej. Powstał on jako naturalna potrzeba ruchu przy muzyce oraz uzewnętrznienia uczuć za pomocą gestu, ruchu i mimiki, a także jako forma odprężenia psychicznego i oderwania się od trudów codziennego życia. Ośrodki akademickie, w Polsce i na Ukrainie w ostatniej dekadzie, zaobserwowały wzmożone zainteresowanie tańcem jako atrakcyjną formę wypowiedzi artystycznej oraz aktywności ruchowej, a także oddziaływania wychowawczego i społecznego. Jednym z obszarów eksploracji, w szerokim planie tzw. oświaty choreograficznej, stało się kształcenie instruktorów i nauczycieli tańca dla edukacji powszechnej.

POLSKIE DOŚWIADCZENIA W ZAKRESIE KSZTAŁCENIA INSTRUKTORÓW I NAUCZYCIELI TAŃCA

W Polsce od dłuższego czasu taniec cieszy się rosnącą popularnością. Związane jest to, między innymi, z rosnącą potrzebą urozmaicenia zajęć wychowania fizycznego, rozbudowaniem ofert zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych przez placówki oświatowe oraz promowaniem w medialnym przekazie programów i filmów o tematyce tanecznej. Coraz liczniej pojawiają się i ogłaszają swoją ofertę edukacyjną szkoły i warsztaty taneczne. Wraz z tak dużym zainteresowaniem tańcem zauważyć można pewne ożywienie na rynku wydawniczym. Na półkach księgarskich można odnaleźć publikacje o tematyce tanecznej¹. Wzrasta liczba osób chcących poszerzyć swoją wiedzę z zakresu historii, teorii czy antropologii tańca. Szkoły wyższe oferują, w ramach studiów podyplomowych czy licencjackich, kształcenie w zakresie tańca. Kuźnię talentów tanecznych tworzą niezawodnie szkoły baletowe i ośrodki upowszechnienia kultury.

Edukacja powszechna nawiązuje do zasady demokratyzacji oświaty i polega na zapewnieniu wszystkim obywatelom dostępu do oświaty co najmniej w zakresie podstawowym². Edukacja powszechna obejmuje naukę obowiązkową w szkole od 7. do 14. roku życia. Z perspektywy placówek oświatowych swoim zasięgiem dotyczy szkoły podstawowej i gimnazjum (a od roku szkolnego 2017/2018 8-letniej szkoły podstawowej, przy wygaszaniu gimnazjum). W przypadku przedszkola jest to obowiązek rocznego przygotowania dziecka do podjęcia nauki w szkole³.

Odwołując się do funkcjonującego w sferze rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej rejestru zawodów i specjalności, można wskazać na usankcjonowanie wykonywania w Polsce różnych profesji. Klasyfikacja zawodów i specjalności, w myśl ministerialnego dokumentu, stanowi sześciopoziomowy, hierarchicznie usystematyzowany

¹ A. Iwańska, *Bibliografia taneczna. Stan literatury tanecznej w Polsce – perspektywy badawcze*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2012, nr 2.

² W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996, s. 22.

³ A. Jeżowski, *Ekonomia oświaty w zarządzaniu szkołą*, Warszawa 2012.

zbiór zawodów i specjalności występujących na rynku pracy. Grupuje poszczególne zawody (specjalności) w coraz bardziej zagregowane grupy oraz ustala ich symbole i nazwy⁴. W poszczególnych „grupach wielkich” zawodów na uwagę zasługuje grupa druga *Specjaliści*. Obejmuje ona zawody wymagające posiadania wysokiego poziomu wiedzy zawodowej, umiejętności oraz doświadczenia w zakresie nauki. Ich głównym zadaniem jest wdrożenie do praktyki koncepcji i teorii naukowych lub artystycznych, powiększanie dotychczasowego stanu wiedzy poprzez badania i twórczość oraz systematyczne nauczanie w tym zakresie. W gronie specjalistów wymienieni zostali między innymi nauczyciele o różnych specjalnościach. W przedziale zawodowym *Nauczyciele kształcenia zawodowego* (kod: 232, 2320) znalazła się specjalność *Nauczyciele przedmiotów zawodowych artystycznych* (232002). Do tej grupy zaliczeni zostali nauczyciele pracujący na przykład w szkołach baletowych. Wielu z nich posiada również indywidualne uprawnienia, wynikające ze statusu grupy zawodowej, o nazwie *Twórcy i artyści*, widniejącej pod numerem 265. W grupie zawodu *Nauczyciele gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych* (2330) można odnaleźć specjalność: *Nauczyciela muzyki* (233016) oraz *Nauczyciela wychowania fizycznego* (233025). Adekwatnie w szkołach podstawowych funkcjonuje zawód *Nauczyciele szkół podstawowych* (234). I tutaj można wyróżnić *Nauczyciela muzyki w szkole podstawowej* (234111), *Nauczyciela nauczania początkowego* (234113), *Nauczyciela wychowania fizycznego w szkole podstawowej* (234118). W grupie specjalistów do spraw wychowania małego dziecka (2342) funkcjonuje zawód *Nauczyciel przedszkola* (234201). Wymienieni pedagodzy wykorzystują taniec w swojej pracy zawodowej, niektórzy z nich mogą legitymować się również uprawnieniami *Instruktora rytmiki* (342306) lub *Instruktora tańca* (235502). W przedziale zawodowym „Inni specjaliści nauczania i wychowania” (235) pod numerem 2354 umiejscowieni zostali *Nauczyciele muzyki w placówkach pozaszkolnych*, a w podgrupie *Nauczyciele sztuki w placówkach*

⁴ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. 2014, poz. 1145 z późn. zm.

pozaszkolnych (2355), wyszczególniona została specjalność *Instruktor tańca* (235502). Natomiast w grupie zawodowej *Twórcy i artyści* (265), pod numerem 2653, ulokowani zostali *Choreografowie i tancerze*. Wśród nich wymieniono specjalności: *Choreograf* (265301), *Tancerz baletowy* (265302) oraz *Pozostali choreografowie i tancerze* (265390). Grupa trzecia to *Technicy i inny średni personel*. Obejmuje ona zawody wymagające wiedzy, umiejętności i doświadczenia, niezbędnego do wykonywania głównie prac technicznych i podobnych związanych z badaniem i stosowaniem naukowych oraz artystycznych koncepcji i metod działania. W ramach tej dużej grupy pod numerem 342 znaleźli się *Sportowcy, trenerzy i zawody pokrewne*. W podgrupie, *Instruktorzy fitness i rekreacji ruchowej* (3423), usytuowana została specjalność *Instruktor rytmiki* (342306). W grupie zawodowej o nazwie *Średni personel w zakresie działalności artystycznej, kulturowej i kulinarnej* (343), w podgrupie: *Tancerze* (3437) wymieniona została specjalność: *Tancerz* (343701).

W szkolnictwie powszechnym obejmującym placówki kształcenia ogólnego dziedziną tańca zajmują się różni specjaliści będący nauczycielami: wychowania fizycznego, muzyki, nauczania początkowego, wychowania przedszkolnego. Taniec i ruch z muzyką, w naturalny sposób, wpisany został w ich pracę dydaktyczno-wychowawczą, wynika z założeń *Podstawy programowej* oraz potrzeb i zainteresowania podopiecznych. Wielu z pedagogów podnosi swoje kwalifikacje lub zdobywa nowe, właśnie w zakresie rytmiki i tańca uzyskując kompetencje i prawo wykonywania zawodu instruktora⁵. Placówki kształcenia powszechnego, organizujące zajęcia pozalekcyjne, często korzystają ze wsparcia w ten sposób wykształconych specjalistów.

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, Dz.U., 2017, poz. 356.

INSTRUKTOR RYTMIKI I TAŃCA – CHARAKTERYSTYKA SPECJALIZACJI

Taniec jest jedną z form sztuki typu performance, składającej się z celowo wybranych sekwencji ludzkiego ruchu. Ruch ten posiada wartość symboliczną, estetyczną i społeczną. Tańce mogą być podzielone i opisane ze względu na rodzaj choreografii, gatunek ruchu oraz historyczne pochodzenie⁶. Z perspektywy współczesnej psychologii taniec staje się ważną możliwością realizacji podstawowych potrzeb człowieka: ruchu, więzi, bliskości, bezpieczeństwa, tworzenia itp.⁷. Niebagatelną funkcją tańca jest także to, że wzmaga on poczucie tożsamości kulturowej, pozwala poznać motywy taneczne – perełki polskiej kultury ludowej, a także polubić elementy tańców innych narodów. Taniec jest nie tylko uniwersalnym językiem komunikacji między ludźmi, ale także nośnikiem wartości piękna. Jest różnorodną formą rozrywki ciekawej, niebanalnej i rozwijającej. Posiada również niezaprzeczalną wartość wychowawczą⁸. Tą bardzo dynamicznie zmieniającą się dziedziną sztuki zajmują się choreografowie, tancerze i instruktorzy rytmiki i tańca.

Dokonując charakterystyki specjalności instruktora tańca, należy wskazać, że jest to osoba, która uczy różnych rodzajów tańca, np. klasycznego, towarzyskiego, ludowego, współczesnego, jazzu, hip-hop, street dance, baletu i innych. Opracowuje także układy taneczne, dobiera odpowiedni rodzaj muzyki, współpracuje z choreografem. Głównym jego zadaniem jest projektowanie i organizowanie różnorodnych zajęć tanecznych. Instruktor tańca pracuje z osobami różnymi pod względem płci, wieku, stanu zdrowia i poziomu sprawności fizycznej. Prowadzi swoją działalność zawodową w grupach składających się z osób indywidualnych lub zespołach (pary taneczne, formacje o określonej liczbie uczestników na zajęciach). Do głównych zadań zawodowych tego specjalisty należy: przestrzeganie zasad, przepisów BHP, ergonomii, ochrony środowiska

⁶ *Encyklopedia muzyki*, red. A. Chodkowski, Warszawa 1995.

⁷ D. Koziełło, *Taniec i psychoterapia*, Poznań 2002.

⁸ R. Lange, *O istocie tańca i jego przejawach w kulturze*, Kraków 1988.

w organizacji zajęć tanecznych; rozpoznawanie i identyfikowanie zainteresowań i tradycji kulturalnych środowiska lokalnego; organizowanie, opracowywanie i reklamowanie informacji o zajęciach tanecznych; opracowywanie programów i scenariuszy zajęć tanecznych; organizowanie zajęć tanecznych pod względem infrastruktury, logistyki, założeń metodologicznych; przygotowywanie materiałów repertuarowych, sprzętu technicznego oraz materiałów niezbędnych do prowadzenia zajęć; dobieranie odpowiedniej muzyki do rodzaju tańca; nauczanie techniki tanecznej i zachowania sprawności ruchowej; przygotowywanie zespołu do występów, konkursów itp. a także prowadzenie dokumentacji zajęć⁹.

Warunkiem podjęcia pracy w zawodzie instruktora tańca jest zwykle posiadanie wykształcenia średniego lub wyższego z przygotowaniem pedagogicznym, aczkolwiek wcześniejsze przepisy pozwalały na funkcjonowanie tego zawodu głównie na poziomie wykształcenia średniego. Podstawą wykonywania zawodu instruktora tańca jest także przygotowanie taneczne, znajomość specyfiki tańca oraz bardzo dobre przygotowanie techniczne do nauczania przynajmniej jednego rodzaju tańca. W zawodzie tym powinna pracować osoba o bardzo dobrej sprawności i wydolności fizycznej, dużej sprawności układu kostno-stawowego i mięśniowego, bowiem praca instruktora tańca wymaga prezentowania różnorodnych figur tanecznych.

W przedszkolu oraz w młodszych klasach szkoły podstawowej istotną rolę w krzewieniu kultury muzycznej i tanecznej pełnią instruktorki rytmiki¹⁰. Wg opisu specjalizacji, instruktor rytmiki prowadzi z dziećmi ćwiczenia muzyczno-ruchowe, przy akompaniamencie muzyki lub śpiewu piosenki, w celu wyrobienia u dzieci poczucia rytmu. Do jego głównych zadań zawodowych należą: układanie i prowadzenie ćwiczeń, zabaw, tematów rytmiczno-melodycznych przy akompaniamencie instrumentów perkusyjnych i innych, jak: pianino, gitara, flet podłużny; rozwijanie

⁹ *Krajowy standard kompetencji zawodowych. Instruktor tańca (235502)*, Warszawa 2013.

¹⁰ M. Kisiel, *Rytmika w przedszkolu środkiem rozwijania predyspozycji muzycznych małego dziecka*, [w:] *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej, kulturowej i oświatowej: studia – rozprawy – praktyka*, red. S. Juszczyk, M. Kisiel, A. Budniak, Katowice 2011.

pamięci ruchowej dzieci, rozwijanie pamięci muzycznej i umiejętności uczenia się melodii przez nauczanie piosenek z repertuaru dziecięcego; dobieranie odpowiedniej muzyki do poszczególnych ćwiczeń, uczenie dzieci wyklaskiwania i wysłuchiwanie rytmu każdej piosenki; granie na instrumentach muzycznych perkusyjnych o określonej wysokości dźwięku (np. dzwonki chromatyczne) i nieokreślonej wysokości dźwięku (tj. bębenek, trójkąt, tamburyno, kastaniety itp.) oraz innych: pianino, gitara, flet podłużny; wykorzystywanie instrumentarium Orffa; posługiwanie się głosem o czystym brzmieniu; opracowywanie interpretacji rytmicznych i muzycznych utworów dziecięcej literatury muzycznej; odczytywanie zapisu nutowego utworu muzycznego głosem lub na instrumencie; organizowanie i planowanie zabaw muzycznych i ruchowych, rozdzielanie ról i rekwizytów; planowanie, wprowadzanie i kontrolowanie ćwiczeń na zmiany tempa, na zmiany rytmiczne; wprowadzanie ćwiczeń uwzględniających rozróżnianie przez dzieci wysokości rejestru, różnicowanie tonacji „dur” i „moll”, rozróżnianie zmian dynamicznych; wprowadzanie ćwiczeń uspokajających, kończących zajęcia; kształtowanie u dzieci umiejętności formowania koła, szeregu, rzędu oraz umiejętności rozplanowania przestrzeni, w czasie poruszania się w grupie lub indywidualnie (tzw. rysunek przestrzenny); a także dokonywanie selekcji dzieci wybitnie uzdolnionych do dalszego kształcenia muzycznego. Dodatkowe zadania zawodowe instruktora rytmiki dotyczą również prowadzenia ćwiczeń choreograficznych w zespołach tanecznych¹¹.

Przedstawiciele zawodu instruktor rytmiki i tańca (kobiety i mężczyźni) aktywnie pracują, popularyzując wartość ruchu z muzyką w ogólnopolskich stowarzyszeniach. Głównym zadaniem tych organizacji jest prezentacja osiągnięć zawodowych członków, wymiana informacji na temat szkoleń, udostępnianie interesujących materiałów, informowanie o zatrudnieniu, anonsowanie festiwali, turniejów i przeglądów oraz udostępnianie wykazu niezbędnej literatury przedmiotu¹².

¹¹ R. Ławrowska, *Muzyka i ruch*, Warszawa 1988.

¹² Kwerenda stron internetowych: Polskiego Stowarzyszenia Choreoterapii, <http://www.psch-ptt.pl/pl>; Polskiego Towarzystwa Tanecznego, <http://www.taniec.pl> oraz Polskiego

KIERUNKI KSZTAŁCENIA INSTRUKTORÓW RYTMIKI I TAŃCA DLA EDUKACJI POWSZECHNEJ

W Polsce kształcenie instruktorów rytmiki i tańca oraz nauczycieli poszerzających swoje kwalifikacje w tym zakresie odbywa się w ramach kursów specjalnościowych oraz studiów podyplomowych. Kursy instruktorskie to forma szkolenia, pozwalająca na uzyskanie uprawnień zawodowych w danej dyscyplinie, czyli dająca możliwość wykonywania zawodu instruktora tańca lub rytmiki oraz uprawniająca do pracy z dziećmi, młodzieżą lub osobami dorosłymi¹³. Szkolenia i kursy są prowadzone przez uprawnionych nauczycieli, instruktorów, trenerów oraz egzaminatorów. Realizowane bywają one w ośrodkach doskonalenia zawodowego i kształcenia ustawicznego oraz centrach akademickich.

Kurs instruktora tańca można ukończyć w ramach rekreacji ruchowej, organizowanej przez uczelnie wyższe wychowania fizycznego¹⁴, wówczas absolwent wraz z tytułem instruktora sportu uzyskuje uprawnienia z zakresu tańca. Ogólny zakres programu instruktorskiego przykładowo może obejmować: teorię ruchu, rytmiki i estetyki tańca, warsztat tancerza, choreografa i instruktora tańca, metodykę pracy instruktora tańca, znajomość specyfiki pracy tancerza, przepisy i regulaminy taneczne, organizację zawodów i turniejów tanecznych, kategorie sędziowskie w tańcu i zasady ich przyznawania, współzawodnictwo w sporcie tanecznym, historię tańca w Polsce i na świecie, rodzaje, rozwój i formy tańca, teorię i metodykę poszczególnych rodzajów i stylów wybranych tańców (ruch, choreografię, metodykę nauczania), np. disco, hip-hop, styl latynoamerykański itp.

Druga grupa szkoleń prowadzona jest przez placówki doskonalenia nauczycieli. Oferta tego typu kursów skierowana jest do nauczycieli, jako propozycja zdobycia dodatkowych umiejętności do prowadzenia zajęć

Stowarzyszenia Pedagogów Rytmiki, <https://pl-pl.facebook.com/polskiestowarzyszenie.pedagogowrytmiki> [dostęp: 30.08.2017].

¹³ Uprawnienia instruktorskie przewidziane w §18 ust. 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 stycznia 2012 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych, Dz.U. 2012, poz. 186.

¹⁴ Kwerenda stron internetowych uczelni wychowania fizycznego: kursyinstruktorskie.edu.pl; ckks.pl; ams.wroclaw.pl; wskfit.pl [dostęp: 02.09.2017].

pozalekcyjnych w szkołach, również jako forma pracy z dziećmi przedszkolnymi i wczesnoszkolnymi¹⁵. Kursy przeznaczone są również dla pracowników domów kultury pragnących prowadzić zajęcia z zakresu tańca, jak również dla młodzieży i studentów. W obrębie specjalizacji kursu tańca dominuje taniec ludowy, współczesny i nowoczesny. W przypadku pierwszym, celem kursu jest wykształcenie specjalistycznej kadry instruktorów tańca ludowego. Program kursu obejmuje podstawowe wiadomości z zakresu psychologii, pedagogiki, metod pracy z grupą, tworzenia i realizacji projektów edukacyjnych oraz przedmioty specjalistyczne, właściwe dla tańca ludowego. Program tego typu kursu obejmuje: przedmioty ogólne (pedagogikę, wybrane zagadnienia anatomii, fizjologii, biomedyki, rytmikę, zasady muzyki, historię tańca i baletu, folklorystykę w Polsce, polską muzykę ludową, polską kulturę ludową, technikę wyrazu scenicznego, wprowadzenie do choreologii, scenografię i oświetlenie, profilaktykę urazów w tańcu, pierwszą pomoc medyczną i metodykę pracy z zespołem) oraz przedmioty specjalistyczne (taniec klasyczny, metodykę nauczania, polskie tańce narodowe, kompozycję i reżyserię tańca, tańce regionalne: Górny Śląsk, Zagłębie, Kraków, Beskid Śląski, Beskid Żywiecki, Łowicz, Rzeszów, a także elementy tańca charakterystycznego i współczesnego, technikę wolną, śpiew ludowy, seminarium przygotowania prezentacji pracy dyplomowej). W przypadku drugim, celem kursu jest wykształcenie specjalistycznej kadry instruktorów tańca współczesnego. Program kursu jest podobny, chociaż uwidoczniła została zmiana związana ze specyfiką specjalności. Do grona przedmiotów ogólnych wprowadzono historię tańca XX wieku, a zrezygnowano z folklorystyki i polskiej muzyki ludowej. W grupie przedmiotów specjalistycznych nacisk położono na taniec współczesny, improwizację oraz oczywiście tańce współczesne, tj. hip-hop, modern dance, step, taniec jazzowy i towarzyski. Absolwent omówionych powyżej kursów instruktorskich z zakresu tańca po zakończeniu przygotowania staje się instruktorem wszechstronnie przygotowanym do pracy.

¹⁵ Kwerenda stron internetowych zakładów doskonalenia zawodowego nauczycieli: kire.pl; pracujwkulturze.nck.pl; edu-art.pl [dostęp: 2.09.2017].

Uzyskuje wiedzę zarówno teoretyczną, jak i praktyczną, która zapewni mu przygotowanie do wykonywania pracy zawodowej, zarówno w szkole, jak i w placówce oświatowej. Zdobyta wiedza i umiejętności uświadomią również potrzebę rozwijania własnej kreatywności artystycznej i edukacyjnej.

Szkoły tańca proponują kursy instruktorskie realizowane w obrębie poszczególnych grup tanecznych, jak na przykład instruktor tańca towarzyskiego lub w zakresie wąskiej specjalizacji jednego jego rodzaju np. pełna ekspresji *salsa*, romantyczna *bachata*, energetyczne *merengue*, *belly dance*, *taniec sportowy* itp.¹⁶. Nowością w pojawiających się ofertach są szkolenia instruktorów w specjalności tańca dziecięcego. Główny obszar działań tanecznych, tego typu kursów, skoncentrowany został wokół zabaw tanecznych, pracy z dziećmi, tworzenia układów tanecznych z dostosowaniem techniki tanecznej do możliwości wykonawczych dzieci oraz praktyka przedszkolna. Nowością stały się kontrowersyjne, ze względu na czas i charakter kształcenia i obszaru kształcenia, tzw. kursy online. Szkolenie zaczyna się w dogodnym terminie i czasie, przy dostępności profesjonalnie przygotowanych przez specjalistów materiałów szkoleniowych¹⁷.

W przypadku zdobywania uprawnień w zakresie instruktora rytmiki szkolenia prowadzą uczelnie, zajmujące się sportem, muzyką, pedagogiką, ale również szkoły i akademie muzyczne. Kursy specjalnościowe realizowane są również w ramach trysemestralnych studiów podyplomowych. Czas trwania przygotowania instruktora wynosi od 40 do 390 godzin dydaktycznych. Głównym celem szkolenia jest zdobycie wiedzy i umiejętności zastosowania rytmiki w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, uświadomienie roli zajęć rytmiczno-muzycznych w ogólnym rozwoju dziecka, nabycie umiejętności wykorzystania instrumentów perkusyjnych do ćwiczeń rytmiczno-ruchowych oraz umiejętności prowadzenia zajęć muzycznych z wykorzystaniem piosenek, ćwiczeń rytmicznych i tańców.

¹⁶ Kwerenda internetowa stron internetowych wybranych szkół tańca: taniec.com.pl; salsa.katowice.pl; djamila.pl; rocknroll.pl; dancefusion.com.pl; latinproject.pl [dostęp: 01.09.2017].

¹⁷ Kwerenda internetowa: instruktorzytanca.pl; ckks.pl; kursy-sport.pl; idn.edu.pl, katowice.lento.pl; taniecpolska.pl; am.katowice.pl; zpsm.edu.pl [dostęp: 4.09.2017].

Oferta dydaktyczna obejmuje: podstawowe wiadomości z psychomotoryki dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, zapoznanie z teorią rytmiki, tworzenie konspektów i planów rocznych, praktyczną naukę przebiegu zajęć, dykcję i emisję głosu, naukę wprowadzenia piosenki, zabawy ruchowe, różne formy taneczne, naukę wyrażania metrum ruchem, zapis nutowy, tataizację, formy muzyczne, instrumentację, alternatywne formy kształcenia rytmicznego oraz praktyczne, samodzielne prowadzenie wybranej formy: tańca, instrumentów lub piosenki, a także sposoby aktywizowania dzieci w zabawach integracyjnych, twórczych i odtwórczych.

Bardziej rozbudowaną formę przyjmują szkolenia doskonalące nauczycieli w zakresie rytmiki i zajęć muzyczno-ruchowych. Uczestnicy szkolenia mogą rozszerzyć swoją wiedzę w zakresie kilku modułów: metody aktywnego słuchania muzyki według Batii Strauss, rytmika jako metoda rozwijania twórczej aktywności ruchowej, kinezylogia edukacyjna, zastosowanie metody dobrego startu we wspomaganiu rozwoju psychoruchowego małego dziecka, pedagogika zabawy, logorytmika, muzykoterapia oraz metoda Carla Orffa. Studia podyplomowe z zakresu rytmiki i tańca skierowane zostały do grupy nauczycieli pracujących z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. W Polsce kilka uczelni prowadzi studia podyplomowe w zakresie edukacji tanecznej: WSB – Dąbrowa Górnicza, AWF – Warszawa, WSNS – Lublin, UR – Rzeszów i in¹⁸. Celem organizowanych podyplomowych studiów z zakresu kształcenia muzyczno-ruchowego stało się poszerzenie praktycznej wiedzy słuchaczy, przekazanie dodatkowych kwalifikacji oraz doskonalenie umiejętności ruchowo-tanecznych i muzycznych, a także wyposażenie słuchaczy w umiejętności włączania ruchu z muzyką do procesu dydaktycznego prowadzonych lekcji (np. muzyki i wychowania fizycznego, zajęć pozalekcyjnych itp.). Podnoszenie kwalifikacji, przez nauczycieli edukacji elementarnej, zazwyczaj związane jest z chęcią uzyskania przez

¹⁸ Kwerenda internetowa: wsb.edu.pl, uz.zgora.pl; usz.edu.pl; uwb.edu.pl; ujk.edu.pl; ur.edu.pl; up.krakow.pl [dostęp: 3.09.2017].

zainteresowanych konkretnych korzyści, widzianych w dalszej lub bliższej perspektywie.

W Polsce od 1985 roku prowadzone są Instruktorskie Kursy Kwalifikacyjne, głównie w takich miastach, jak: Kraków, Kielce, Rzeszów, Szczecin, Zielona Góra, Białystok i Warszawa. W związku ze zmianą ustawy z 2011 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej uchylony został art. 6¹⁹, przez co zabierano możliwość uzyskania przez słuchaczy Instruktorskiego Kursu Kwalifikacyjnego, dyplomu instruktora tańca, potwierdzonego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dyplomy dwuletnich instruktorskich kursów kwalifikacyjnych, które wraz z maturą dawały wykształcenie średnie specjalistyczne były przyjmowane przez słuchaczy jako ważny dokument potwierdzający ich udział w tworzeniu dóbr kultury polskiej i utrwalaniu tańca, jako dziedziny sztuki, a nie tylko jako formy rekreacji. Obecna zmiana w ustawie spowodowała, iż kursy te nie mają już potwierdzenia Ministra Kultury. W ten sposób zawód instruktora tańca został w pewnym stopniu osłabiony, głównie w wymiarze artystycznym. Grupa prywatnych szkół tańca organizuje kilkunastodniowe kursy instruktorskie i daje kwalifikacje potwierdzone przez Ministra Sportu. Kształcenie w tym zakresie oferują również zakłady doskonalenia zawodowego i niektóre uczelnie wyższe. Niestety, ich organizacja i czas trwania oraz oferta edukacyjna z różnych względów pozostawia dużo do życzenia. Dlatego jako priorytet należy uznać wypracowanie nowej struktury kształcenia instruktorów tańca, uwzględniającej wiedzę, świadomość oraz kreatywność i charyzmę artystyczną tancerza.

KSZTAŁCENIA INSTRUKTORÓW I NAUCZYCIELI TAŃCA NA UKRAINIE

Aktualnie na Ukrainie aktywnie rozwija się pedagogiczna oświata choreograficzna, która jest mało znana w Polsce. To jest nowa dziedzina oświaty pedagogicznej, która ma własną organizacyjną strukturę i treść

¹⁹ Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, nr 207, poz. 1230.

programową. Absolwenci choreografii uniwersytetów pedagogicznych skutecznie pracują w przedszkolach, szkolnictwie ogólnokształcącym, artystycznym oraz w różnorodnych ośrodkach kulturalnych, obdarzając dzieci i młodzież radością ruchu plastycznego w jedności z muzyką i przyjemnością działania, w zwartym zespole tanecznym.

Kształcenie nauczycieli choreografii w instytutach pedagogicznych (obecnie na uniwersytetach) zaczyna się na początku lat 90. ubiegłego stulecia przeważnie jako specjalizacja dodatkowa dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej i nauczycieli muzyki. Ta jedna z pierwszych samodzielna katedra choreograficznych dyscyplin powstała na Uniwersytecie Pedagogicznym im. V. Vinnyczenka w Kirowohradzie w 1994 roku. Profesor tej katedry, Narodowy artysta Ukrainy, Anatolii Korotkov (*Народний артист України, Анатолий Єгорович Коротков*), został przewodniczącym pracy nad standardami kształcenia przyszłych nauczycieli choreografii na uniwersytetach pedagogicznych I stopnia kształcenia wyższego – baka-larskiego (odpowiednik polskiego licencjata), na kierunku choreografia (6.020202), na podstawie których aktywnie rozbudowywała się oświata choreograficzno-pedagogiczna²⁰. Dzisiaj, po wprowadzeniu zmian strukturalnych w szkole wyższej na Ukrainie odbywa się aktywne opracowanie standardów dla specjalności 014 – Oświata średnia (*Choreografia*) oraz dla specjalności 024 – *Choreografia* w branży Kultura i Sztuka²¹.

Klasyfikacja zawodów i specjalności na Ukrainie w ostatnim czasie jest w stanie przeobrażania się i ewolucji. Zmiany, ciągle odbywające się, zaczęły się w związku z zatwierdzeniem w 2011 roku *Narodowych klasyfikacji ramowych*²². Na dzień dzisiejszy niektóre kody zawodów

²⁰ Nakaz MON vid 06.11.2015 №1151 Pro Osoblyvosti zaprovadzhennya Pereliku haluz' znan' y spetsial'nostey, za Yakymy zdiysnyuyet'sya pidhotovka zdobuvachiv vyshchoyi osvity, zatverdzhennykh postanovoyu Kabinetu ministriv Ukrayiny Vid 29 kvitnya 2015 roku № 266 <https://imzo.gov.ua/.../nakaz-mon-vid-6-11-2015-1151-pro-osoblyvosti-zaprovadzhzhe>.

²¹ Nakaz MON Ukrainy vid 06.01.2016 za №600 Pro pohodzhennya materialiv ta vvedennyam v dykh Metodychnykh rekomendatsiy otnosytel'no rozroblenni standarty vyshchoyi osvity – http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-06-01/5555/nmon_600.zip.

²² Porivnyannya: Natsional'na ramka kvalifikatsiy. Dodatok do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r. № 1341. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/>

nauczycielskich na Ukrainie są podobnymi do polskich. W zakresie edukacji wyższej grupa kodów, zawodów nauczycieli szkół ogólnokształcących i nauczycieli akademickich, zaczyna się od cyfry 230, a fachowców kształcenia zawodowego – od 330, np. pod kodem 2320 znajdujemy „wykładowcę dyscyplin choreograficznych”, a pod kodem 3340 – „wykładowcę początkowych specjalizowanych szkół artystycznych” («викладача початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів»). Jednocześnie grupa artystów-choreografów z wykształceniem wyższym ma kod 2454.2, a w grupie fachowców średniego poziomu wykształcenia „artyści, sportowcy i organizatorzy w branży kultury i sztuki” pierwsze trzy cyfry kodu – 347 (np. pod kodem 3476 znajduje się kwalifikacja kierownika amatorskiego dziecięcego zespołu tanecznego). Należy podkreślić, że w ukraińskiej klasyfikacji zawodów w tej chwili nie ma kwalifikacji „rytmik” oraz „instruktor” odnoszących się do dziedziny tańca. Wśród przedmiotów, jakie obecnie są prowadzone dla studentów choreografii na uniwersytetach pedagogicznych, to przede wszystkim: *Teoria i metodyka nauczania choreografii* (prowadzona według rodzajów tańca: klasyczny, ludowo-sceniczny, ukraiński, historycznie-zwyczajowy, standardowy, współczesny), *Historia sztuki choreograficznej*, *Teoria i metodyka pracy z dziecięcym zespołem choreograficznym*, *Kunszt baletmistrza* i inne oraz obowiązkowa *Praktyka pedagogiczna*. Dzisiaj tendencją pozytywną rozwoju oświaty choreograficzno-pedagogicznej na Ukrainie staje się rozbudowanie II stopnia edukacji w szkole wyższej, tzw. poziomu magisterskiego, który daje możliwość przygotowania nauczycieli akademickich poszczególnych dyscyplin choreograficznych. Na poziomie magisterskim w planach studiów pojawiają się takie dyscypliny, jak: *Metodologia badań naukowych w dziedzinie oświaty artystycznej*, *Teoria i metodyka nauczania dyscyplin choreograficznych w szkole wyższej*, *Kompozycja tańca* i inne.

Na Ukrainie oświata choreograficzno-pedagogiczna realizuje się na bazie ponad dwudziestu uczelni, z których dwanaście to pedagogiczne,

show/1341-2011-p ta Natsional'nyy klasyfikator Ukrainy: «Klasyfikator profesij» DK 003: 2010. – Kijów, 2010.

a dziewięć to klasyczne uniwersytety. Wśród nich w pierwszej kolejności należy wymienić: *Бердянський державний педагогічний університет* (miasto Berdiańsk), *Кіровоградський педагогічний університет ім. В. Винниченка* (miasto Kropiwnickij), *Львівський національний університет ім. Івана Франка* (miasto Lwów), *Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького* (miasto Melitopol), *Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова* (miasto Kijów), *Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського* (miasto Odessa), *Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Короленка* (miasto Połtawa), *Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка* (miasto Sumy), *Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини* (miasto Umań), *Харківський національний педагогічний університет* (miasto Charków) i inne.

Kształcenie przyszłych nauczycieli-choreografów odbywa się na specjalnościach: 013 – *Oświata początkowa* (wczesnoszkolna), 014 – *Oświata średnia*, 024 – *Choreografia*. Istnieje potrzeba powołania takich specjalizacji, jak: edukacja wczesnoszkolna i choreografia, choreografia, klasyczna choreografia, choreografia ludowa, choreografia współczesna, edukacja artystyczna. W ośmiu uczelniach pedagogicznych kształcenie przyszłych nauczycieli choreografii odbywa się na II stopniu kształcenia wyższego – magisterskiego na specjalnościach: 014 – *Oświata średnia (Choreografia)*, 024 – *Choreografia*. Taki system kształcenia wyróżnia Ukrainę spośród innych krajów europejskich, które praktycznie nie kształcą tancerzy na tym poziomie. Istnieje również ciąg specjalizacji, tj.: *światowa kultura artystyczna, taniec klasyczny, taniec ludowo-sceniczny* i in. Absolwenci otrzymują kolejne kwalifikacje, między innymi: *baletmistrza tańca klasycznego, nauczyciela choreografii i światowej kultury artystycznej, baletmistrza – nauczyciela ludowego tańca scenicznego, nauczyciela choreografii i kultury sztuki, baletmistrza – nauczyciela tańca klasycznego, nauczyciela choreografii, baletmistrza – nauczyciela ludowego tańca scenicznego oraz nauczyciela choreografii*.

Uzasadnienie naukowe strategii rozwoju oświaty choreograficzno-pedagogicznej na Ukrainie odbywa się obecnie w ramach badań sfinansowanych przez Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy. W latach 2015-2017 Naukowy projekt badawczy „Teoretyczne i metodyczne zasady rozwoju oświaty choreograficzno-pedagogicznej na Ukrainie” realizują: Katedra Pedagogiki Artystycznej i Choreografii Sumskiego Państwowego Pedagogicznego Uniwersytetu im. Antona Makarenki (Sumy) razem z Katedrą Choreografii i Kultury Artystycznej Umańskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Pawła Tyczyny (Umań) oraz Katedrą Sztuki Muzycznej i Choreografii Południowo-Ukraińskiego Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. K. Uszyńskiego (Odessa). Badania zostały skierowane na teoretyczne uzasadnienie koncepcji pedagogicznej oświaty choreograficznej, które opracowuje się dla zapewnienia przygotowania fachowców – nauczycieli choreografii, zdolnych realizować zlecenia państwa do zharmonizowania duchowego i fizycznego rozwoju dzieci i młodzieży w warunkach zmian globalizacyjnych. Zagadnienia projektu koncentrują się wokół następujących problemów:

- 1) geneza choreograficznej oświaty pedagogicznej w krajach poradzieckich;
- 2) analiza porównawcza aktualnych modeli kształcenia choreografów na świecie;
- 3) uzasadnienie podstaw teoretyczno-metodologicznych, struktury, treści, form i metod oświaty choreograficzno-pedagogicznej;
- 4) specyfikacja pedagogicznych zdolności nauczycieli choreografii, wyjaśnienie listy ich kompetencji fachowych i twórczych;
- 5) badania szczególnego rodzaju myślenia artystycznego (plastyczno-kinestetycznego), jego atrybutów (umiejętności choreograficznych i muzycznych, opanowanie synkretycznego języka sztuki choreograficznej), doświadczenia plastyczno-mentalnego;

- 6) opracowania naukowo-metodycznego systemu kształcenia przyszłych nauczycieli choreografii, zdolnych do samoorganizacji, samorozwoju twórczego i ekstrapolacji wartości²³.

Projekt zwraca uwagę na to, że proces unifikacji i specyfikacji wymagań dla zawodu nauczyciela w międzynarodowej przestrzeni edukacji wyższej, między innymi idea podwyższenia statusu tej gałęzi artystycznej, wymaga wsparcia naukowego. Jednolitość prowadzonych badań dotyczących rozwoju oświaty choreograficzno-pedagogicznej wymaga kompleksowego zabezpieczenia i zastosowania różnorodnych metod: dialektycznej, historyczno-genetycznej, porównawczej, społeczno-kulturowej, aksjologicznej, interdyscyplinarnej i systemowo-synergetycznej. Strategia rozwoju dziedziny zorientowana została na dokumenty Rady Europy, dotyczące nowych wymagań do zawodu nauczyciela, która przewiduje edukację w ciągu całego życia, mobilność i partnerstwo. Badanie oświaty choreograficzno-pedagogicznej realizuje się w kontekście teorii edukacji estetycznej, gdzie formacja zakresu zmysłów i priorytetów aksjologicznych, przy pomocy środków sztuki, pozostaje w centrum zainteresowania różnych filozoficznych i naukowo-pedagogicznych szkół. Na dzień dzisiejszy przyszli nauczyciele winni opanować metodologię i technologię badań naukowych w dziedzinie edukacji artystycznej, co było uważane jako zbyt cenne w poprzednim systemie przygotowania kadry zawodowych choreografów. Uzasadnienie teoretycznych i metodycznych zasad oświaty choreograficzno-pedagogicznej, opracowanie strategii jej rozwoju i stworzenie optymalnego modelu przygotowania fachowców będzie sprzyjało konkretyzacji zawodu – nauczyciela sztuki choreograficznej. Całościowo sprzyja też rozwojowi osoby, przyciąga ją do narodowych i światowych wartości na podstawie osiągnięcia mentalności etnicznej, która odzwierciedla się w języku gestów, ruchów i rytmu.

Organizacyjno-metodyczny system formacji zawodowej przyszłych nauczycieli choreografii i ich edukacja staje się bardziej wartościowym

²³ H.Y. Nikolayi, O.Y. Rebrova, *Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennya khoehrafichno-pedahohichnoyi osvity v Ukraini*, „Mystetstvo ta osvita: naukowo-metodychnyy zhurnal” 2016, № 3 (81), z. 6-12.

i skutecznym, jeżeli w epicentrum tego systemu jest artystyczno-mentalne doświadczenie. Taki system jest wieloskładnikowy i obejmuje:

- składnik metodologiczny, jaki zapewnia skuteczne zastosowanie czynników wpływu na doświadczenie i zasady naukowo-pedagogiczne;
- składnik treściowy, który uwzględnia wspólne czynniki konstrukcji kultury, edukacji i mentalności: reliktowo-tradycyjny, wartościujący, potencjalno-innowacyjny, co determinuje wybór treściowych kierunków nauczania: folklorystyczno-mitologiczny, artystyczno-stylowy, zawodowo-identyfikacyjny i artystyczno-badawczy;
- składnik organizacyjny, który zawiera rodzaje działalności edukacyjnej, formy jej organizacji, jak również etapy wprowadzenia systemu organizacyjno-metodycznego, zaangażowanie studentów do stworzenia projektów, konkursów, festiwali sztuki choreograficznej wśród młodzieży szkolnej;
- składnik metodyczny, który składa się z warunków pedagogicznych, metod i treningów specjalnych.

Głównym podejściem naukowym, w opisanym projekcie, był paradygmat interdyscyplinarny (tj. integralność poznania naukowego) i partycypacyjny. Metodami zaś sposoby teoretyczne dochodzenia do prawdy (analiza historyczna, modelowanie teoretyczne, porównanie, abstrahowanie, klasyfikacja), empiryczne (ankietowanie, test, eksperyment itd.) i statystyczne. W projekcie zauważa się również, że ekstrapolacja duchowych wartości społeczeństwa najbardziej skutecznie realizuje się przez środki sztuki. Społeczeństwo ukraińskie potrzebuje nauczycieli sztuki, zdolnych do zastosowania tańca, jako środka przekazu wartości narodowych, z pokolenia na pokolenie, a także źródła duchowego i fizycznego uzdrowienia dzieci, młodzieży, tudzież narodu w całości. Jakościowa analiza porównawcza europejskiej i poradzieckiej przestrzeni oświatowej, w toku badań pozwala wyłonić kilka modeli edukacji tanecznej dzieci i młodzieży (tj. baletowa, ludowa, współczesna, sportowa, choreo-terapeutyczna itp.) oraz wyznaczyć pozytywy i negatywy tych modeli. Wskazują na to wyniki badań, jakie uzyskali T. Powalij, N. Dołgowej czy V. Solościenko.

Dokonując konfrontacji zaprezentowanych w pracy polskiej i ukraińskiej koncepcji kształcenia instruktorów i nauczycieli tańca dla edukacji powszechnej, należy podkreślić jedność obu, w zakresie lansowanej idei wychowania przez taniec do kultury tańca. Odnotowane różnice odnoszą się przede wszystkim do poziomu przygotowania edukatorów tańca. W podejściu ukraińskim funkcjonuje model kształcenia na poziomie uczelni wyższej. Prowadzą go uczelnie pedagogiczne, których działalność nie koliduje z kształceniem artystycznym. W Polsce instruktorów tańca, dla edukacji powszechnej, przygotowują zarówno uczelnie pedagogiczne, jak i kultury fizycznej, i sportu. Znaczna część uprawnień jest możliwa do uzyskania w ramach kursów doskonalących i kwalifikacyjnych prowadzonych przez ośrodki upowszechniania kultury oraz szkoły tańca. Funkcjonują one w opozycji do kształcenia artystycznego mistrzów sztuki baletowej.

Istotnym wnioskiem do dalszych badań, wypływającym z przeprowadzonej analizy, jest potrzeba ujednoczenia nazewnictwa nauczanych przedmiotów oraz konieczności odnalezienia stosownych odpowiedników polskich dla określeń ukraińskich (dotyczących nauczanych przedmiotów) i odwrotnie. Wyciągnięte wnioski upoważniają autorów niniejszej pracy do podjęcia dalszych eksploracji w zakresie kształcenia instruktorów i nauczycieli tańca oraz efektywności ich pracy w środowisku edukacji powszechnej.

ZAKOŃCZENIE

Opisane w niniejszym artykule meandry w zakresie klasyfikacji zawodu instruktora i nauczyciela rytmiki i tańca wymagają w obecnej sytuacji edukacyjnej doprecyzowania i ujednoczenia. Polityka oświatowa, zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie, wymaga usankcjonowania nie tylko terminów opisujących kategorie zawodowe osób zajmujących się rytmiką i tańcem, ale również doprecyzowania, w jakich warunkach będą one profesją instruktorską, a w jakich nauczycielską. Edukacja powszechna upomina się o specjalistów, którzy realizowaliby zadania związane z przybliżaniem sztuki tanecznej szerszemu gronu odbiorców, ale również by potrafili wykorzystać ćwiczenia muzyczno-ruchowe w odmiennych sytuacjach

edukacyjnych, w wychowaniu, rehabilitacji i rekreacji. Instruktorzy rytmiki i tańca zaliczani są do grona artystów. Ci najzdolniejsi i najwytrwalsi, którzy odnoszą sukcesy na skalę narodową i europejską, są popularni i podziwiani za swoje umiejętności. Istnieje jednak duża grupa animatorów sztuki tanecznej, którzy poświęcają swój czas i talent innym oraz są zaangażowani w swoim posłannictwie dla dobra dzieci i dorastającej młodzieży. Dla nich powinna istnieć szansa zdobywania kierunkowego wykształcenia lub możliwość uzupełnienia kwalifikacji zawodowych, aby wymogi zatrudnienia umożliwiały im wprowadzanie podopiecznego w świat ekspresji ruchowej, będącej reakcją na usłyszaną muzykę.

Bibliografia

- Encyklopedia muzyki*, red. A. Chodkowski, Warszawa 1995.
- Iwańska A., *Bibliografia taneczna. Stan literatury tanecznej w Polsce – perspektywy badawcze*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2012, nr 2.
- Jeżowski A., *Ekonomika oświaty w zarządzaniu szkołą*, Warszawa 2012.
- Kisiel M., *Rytmika w przedszkolu środkiem rozwijania predyspozycji muzycznych małego dziecka*, [w:] *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej, kulturowej i oświatowej: studia – rozprawy – praktyka*, red. S. Juszczak, M. Kisiel, A. Budniak, Katowice 2011.
- Koziełło D., *Taniec i psychoterapia*, Poznań 2002.
- Natsional'na ramka kvalifikatsiy. Dodatok do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r.
- Krajowy standard kompetencji zawodowych. Instruktor tańca (235502)*, Warszawa 2013.
- Lange R., *O istocie tańca i jego przejawach w kulturze*, Kraków 1988.
- Ławrowska R., *Muzyka i ruch*, Warszawa 1988.
- Nikolayi H.YU., Rebrova O.YE., Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennya khoreohrafichno-pedahohichnoyi osvity v Ukraini „Mystetstvo ta osvita: naukovo-metodychnyy zhurnal” 2016, № 3 (81).

- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996.
- Raport o tańcu ludowym i tanecznym ruchu folklorystycznym w Polsce*, oprac. J. Łosakiewicz, R. Teperek, Warszawa 2011.
- Natsional'nyy klasyfikator Ukrainy: „Klasyfikator profesyj” DK 003: 2010. – Kijów, 2010.
- Nakaz MON vid 11.06.2015 № 1151 Pro Osoblyvosti zaprovadzhennya Pereliku haluz' znan' y spetsial'nostey, za Yakymy zdiysnyuyet'sya pidhotovka zdobuvachiv vyshchoyi osvity, zatverdzhenykh postanovoyu Kabinetu ministriv Ukrainy Vid 29 kvitnya 2015 roku № 266.
- Nakaz MON Ukrainy vid 01.06.2016 za № 600 Pro zatverdzhennya ta vstup do Metodychnykh rekomendatsiy shchodo rozrobky standartiv vyshchoyi osvity.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, Dz.U., 2017, poz. 356.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 stycznia 2012 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych, Dz.U. 2012, poz. 186.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. 2014, poz. 1145 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, nr 207, poz. 1230.

Netografia

am.katowice.pl

ams.wroclaw.pl

ckks.pl

dancefusion.com.pl

djamila.pl

edu-art.pl

idn.edu.pl

instruktorzytanca.pl

katowice.lento.pl

kire.pl

kursy-sport.pl

kursyinstruktorskie.edu.pl

latinproject.pl

Polskie Stowarzyszenie Choreoterapii, <http://www.psch-ptt.pl/pl>.

Polskie Stowarzyszenie Pedagogów Rytmiki, <https://pl-pl.facebook.com/polskiestowarzyszenie.pedagogowrytmiki>

Polskie Towarzystwo Taneczne, <http://www.taniec.pl>

pracujwkulturze.nck.pl

rocknroll.pl

salsa.katowice.pl

taniec.com.pl

taniecpolska.pl

ujk.edu.pl

up.krakow.pl

ur.edu.pl

usz.edu.pl

uwb.edu.pl

uz.zgora.pl

wsb.edu.pl

wskfit.pl

zpsm.edu.pl